

<https://doi.org/10.28925/1609-8595.2022.3.9>

УДК 37.013.42

Наталія Родіна

ORCID iD 0000-0002-7179-3066

аспірантка Київського міжнародного університету,
вул. Львівська, 49, 03179 Київ, Україна,
rodin.s@i.ua

ФОРМУВАННЯ ГОТОВНОСТІ ПРАКТИЧНИХ ПСИХОЛОГІВ ДО РОБОТИ В ІНКЛЮЗИВНОМУ СЕРЕДОВИЩІ

У статті висвітлено проблему формування готовності практичних психологів до роботи в умовах інклюзивного середовища, зроблено аналіз наукових напрацювань з окресленої проблеми. Подано основні підходи до тлумачення сутності готовності практичних психологів до професійної діяльності, а також компоненти (мотиваційний, когнітивний, діяльнісний), відповідні критерії (усвідомлення та сприйняття, толерантне ставлення, активна діяльність; загальні знання про сутність психологічного супроводу в інклюзивному середовищі, технологічні знання про діагностування і моніторинг освітніх потреб у дітей з проблемами; діагностична, профілактична, корекційно-освітня, консультативна, просвітницька діяльність) та напрями роботи фахівців з клієнтами в інклюзивному середовищі.

Приділено увагу характеристиці складників сформованості готовності практичних психологів до означеного виду діяльності. Підбрано ефективні методи та технології для кожного складника готовності: психологічно-педагогічного спостереження, акцентування, опитування, інтерв'ювання, контрольні роботи ІНДЗ). Закцентовно увагу на складнощах у процесі попередження конфліктної ситуації та помилках корекційно-розвивальних послуг для людей з типовими освітніми проблемами. Визначено перспективи подальшого дослідження, зокрема введення до освітньої програми навчальних дисциплін, які б розширювали фахову компетентність практичних психологів у процесі надання психологічного супроводу клієнтам в інклюзивному середовищі.

Ключові слова: *готовність до роботи; інклюзивне середовище; люди з особливими потребами; практичні психологи.*

Вступ. Із урахуванням нинішніх реалій, зокрема агресії російської федерації проти України, важливою проблемою професійної підготовки практичних психологів до взаємодії з людьми різних категорій в інклюзивному середовищі є змістово-технологічне забезпечення цього процесу, особливо практичної складової, адже його результатом має бути достатня готовність фахівців до такого виду діяльності. У період військового часу, фізичного насилля і пошкодження, що веде до каліцтва як військових, так і мирних жителів України, морального і психологічного тиску, що викликає тривожність, депресію, а також агресію, досить дієвою є підтримка і психолого-педагогічний супровід клієнтів різних категорій. Як зазначають дослідники, поняття масової та колективної тривожності проявляються в таких соціальних явищах, які ми маємо сьогодні: це політичні проблеми, військові дії, які відбуваються на Сході та Півдні України, пандемія, локальні події, які можуть викликати в людей цей стан, адже війна є надзвичайним психологічним подразником для людини та суспільства. Ми не маємо природного імунітету, здатного захистити нас від стресу, що

спричиняють бойові дії. Ось чому, на нашу думку, формування готовності практичного психолога до роботи саме в інклюзивному середовищі є нагальним питанням сьогодення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Беручи до уваги результати наукових розвідок (І. Войціх, 2017; О. Затворнюк, 2016; Т. Ковалькова, 2016; І. Калиновська, 2020; А.; Д. Супрун, 2018), ми узагальнили основні підходи вчених до розуміння сутності компонентів, критеріїв, показників і рівнів різного спрямування готовності практичних психологів. Проведений аналіз і вивчення наукових джерел із означеної проблеми засвідчив, що попри значний інтерес до розгляду поставленої проблеми, в наукових колах ведуться суттєві дискусії щодо необхідних компетентностей та навичок у процесі підготовки практичних психологів. Зокрема, розгляд цієї теми в різних її аспектах висвітлювався в наукових працях таких авторів, як Н. Байбекова, І. Войціх, Г. Гончаровська, О. Затворнюк, А. Книш, Т. Ковалькова, С. Наход, В. Ратеева, А. Руденок, Л. Смалиус, Л. Сухоставська та інших. На основі їх вивчення ми прийшли до висновку про неузгодже-

ність у працях зазначених авторів не лише понятійно-категорійного апарату досліджуваного питання, а й визначення єдиної позиції щодо структури професійної готовності майбутніх фахівців до роботи в умовах інклюзивного середовища, діагностування сформованості виокремленої якості.

Мета статті – висвітлення особливостей формування готовності практичних психологів до роботи в інклюзивному середовищі.

Результати дослідження. Обґрунтовуючи структуру готовності практичних психологів до професійної діяльності, науковці узгоджують складники з її специфікою. Наприклад, Т. Ковалькова (2016) подає для практичних психологів авіаційної галузі такі компоненти та критерії професійної готовності, як: особистісний (позитивне ставлення практичних психологів та їхній пізнавальний інтерес

у галузі цивільної авіації); когнітивний (комплексні знання, необхідні практичним психологам для ефективної професійної діяльності в галузі цивільної авіації); інтерактивний (комплексні вміння, що визначають високий рівень професіоналізму в діяльності практичних психологів зазначеної галузі); рефлексійний (здатність до оцінки/самооцінки психологічної діяльності в галузі цивільної авіації) (Ковалькова, 2016, с. 8).

Для визначення сутності готовності практичних психологів до професійної діяльності ми послуговуємося науковими напрацюваннями І. Калиновської (2020, с. 23). На нашу погляд, саме таке бачення співпадає з концепцією нашого дослідження з окресленої проблеми. У таблиці 1 подано основні підходи до визначення сутності готовності практичних психологів до професійної діяльності.

Таблиця 1

Основні наукові підходи до розуміння сутності готовності практичних психологів до професійної діяльності

Джерело	Напрямок готовності	Компоненти та критерії	Показники	Рівні
І. Войціх (2017)	Емоційна компетентність	Мотиваційний	<ul style="list-style-type: none"> сукупність мотивів і цінностей; наполегливість, активність, ініціативність; сформована позитивна мотивація до професійної діяльності 	Високий, достатній, середній, низький
		Пізнавальний	<ul style="list-style-type: none"> знання та їх вияви у професійній діяльності обізнаність із методами, формами, технологіями формування емоційної компетентності 	
		Особистісний	<ul style="list-style-type: none"> психологічні та професійні якості, зокрема емпатійність, особистісна зрілість психолога та комунікативна компетентність 	
		Операційний	<ul style="list-style-type: none"> уміння успішно й ефективно на основі інтелектуального оброблення працювати з отриманою внутрішньою та зовнішньою емоційною інформацією; уміння творчо активізуватися в емоційних ситуаціях 	
Д. Супрун (2018)	Спеціальні психологи	Професійно-мотиваційний	<ul style="list-style-type: none"> ціннісні орієнтації; <ul style="list-style-type: none"> мотиваційне ставлення до професійної діяльності; мотивація професійного спрямування 	Високий, достатній, середній, низький
		Когнітивно-компетентнісний	<ul style="list-style-type: none"> системність, усвідомленість, стійкість знань; оволодіння матеріалом на рівні довготривалої пам'яті з постійним цілеспрямованим, довготривалим їх використанням 	
		Операційно-діяльнісний	<ul style="list-style-type: none"> діагностичні, змістово-процесуальні, прогностичні вміння; здатність використовувати набуті вміння та навички під час вирішення професійних завдань 	

Продовження таблиці 1.

		Результативно-рефлексійний	<ul style="list-style-type: none"> • здатність до самоаналізу та саморефлексії, орієнтація на самовдосконалення • саморозвиток шляхом свідомої постановки та виконання професійних завдань більшої складності 	
--	--	----------------------------	---	--

Джерело: Калиновська, 2020, с. 23.

Аналіз і вивчення досліджень сучасних авторів дає змогу стверджувати, що І. Войціх (2017, с. 8), О. Затворнюк (2016, с. 6), Т. Ковалькова (2016, с. 8), Д. Супрун (2018, с. 12) виділяють чотири компоненти готовності практичних психологів до певного виду професійної діяльності: мотиваційний (мотиваційно-ціннісний, особистісний, професійно-мотиваційний, мотиваційно-почуттєвий); когнітивний (пізнавальний, когнітивно-пізнавальний, когнітивний, когнітивно-компетентнісний; операційно-діяльнісний (операційний, процесуально-діяльнісний, інтерактивний, операційно-діяльнісний, поведінковий); рефлексійний (особистісний, особистісно-рефлексивний, рефлексивний/оцінний, результативно-рефлексійний).

Зазвичай, назву критеріям готовності практичних психологів до певного виду професійної діяльності, дослідники дають аналогічно до компонентів. Натомість показники сформульовані так, як критерії. Рівні сформованості готовності практичних психологів до конкретних видів подальшої професійної характеризують трьома позиціями: високий, середній, низький (О. Затворнюк (2016, с. 6); чотирма позиціями: високий, достатній, середній, низький (І. Войціх (2017, с. 8), Д. Супрун (2018, с. 12) тощо).

Опрацьовуючи висновки, зроблені нами в результаті аналізу наукових джерел (Н. Байбекова, І. Войціх, Г. Гончаровська, О. Затворнюк, А. Книш, Т. Ковалькова, С. Наход, В. Ратеева, А. Руденок, Л. Смалиус, Д. Супрун, Л. Сухоставська, Т. Ярая), з урахуванням традиційних підходів до визначення компонентів готовності практичних психологів до професійної діяльності та її напрямів, зміст професійної діяльності зазначених фахівців в умовах інклюзивного навчання та їхні спеціальні (фахові, предметні) компетентності згідно з нормативним змістом підготовки в закладах вищої освіти, можемо виокремити такі компоненти готовності практичних психологів до роботи в умовах інклюзивного середовища: мотиваційний, когнітивний, діяльнісний. Критерії кожного компоненту готовності подано у таблиці 2.

Отже, зміст і особливості готовності практичних психологів до роботи в умовах інклюзивного середовища розкривається змістом поданих показників. Так, мотиваційний компонент характеризується соціальною зумовленістю навчання практичних психологів, їхнім інтересом до соціально-психо-

логічних проблем; переважанням просоціальних установок на альтруїзм і працю, прагнення до спілкування із суб'єктами освітнього процесу; високим рівнем розвитку емпатії; толерантним ставленням до інших, насамперед до учнів з особливими освітніми проблемами. Когнітивний – сформованість у практичних психологів уявлень про сутність технологій психологічної роботи в умовах інклюзивного навчання учнів закладів загальної середньої освіти (ЗЗСО). Діяльнісна складова такої готовності складається із здатності висловлювати швидкі та чіткі судження про учасників освітнього процесу; успішного проектування їхніх реакцій у конкретних психологічних ситуаціях; встановлення перспектив стосунків. Саме професійно значущі якості практичних психологів сприяють плідній співпраці в умовах інклюзивного навчання учнів.

Кожний компонент зазначеної готовності мав певні показники та методи, зокрема: сформованість мотиваційного компонента готовності практичних психологів до роботи в умовах інклюзивного середовища, що складався з вияву усвідомленості, ставлення, активності (психолого-педагогічне спостереження, опитування, анкетування, інтерв'ювання тощо); когнітивного - показники теоретичних знань (усне та письмове тестування, контрольні роботи, опитування); діяльнісний компонент - якість виконання навчальних завдань, ІНДЗ під час аудиторної та позааудиторної роботи; виробничої практики (усне та письмове тестування, контрольні роботи та опитування).

Сформованість готовності практичних психологів до роботи в умовах інклюзивного середовища визначається високим, достатнім і початковим рівнями. Вважаємо за необхідне їх охарактеризувати. Відтак, здобувачі освіти, що мають з високий рівень сформованості досліджуваної якості, показують відповідальне ставлення до діагностування учнів з ОП/ТОП в умовах інклюзивного середовища, зокрема визначення обдарованих учнів ЗЗСО. Студенти позитивно сприймають і розуміють психофізичні відмінності учнів із особливими освітніми проблемами та інших суб'єктів освітнього процесу. Вони усвідомлюють необхідність проведення моніторингу (діагностувати, аналізувати, прогнозувати) індивідуальних особливостей психічного стану суб'єктів освітнього процесу в умовах інклюзивного навчання у ЗЗСО на основі використання сучасних психолого-педагогічних технологій. Практичні

Складові готовності практичних психологів до роботи в інклюзивному освітньому середовищі

Компоненти	Критерії	
	Критерій	Характеристика
Мотиваційний	Усвідомленість та сприйняття	позитивне сприйняття психофізичної різниці дітей з особливими освітніми потребами (ООП); усвідомлення необхідності досліджувати індивідуальні особливості психічного стану суб'єктів інклюзивного середовища
	Толерантне ставлення	толерантне ставлення до діагностування психофізичної індивідуальності учнів з ТОП та ООП
	Активна діяльність	активність у здійсненні психологічного супроводу учасників інклюзивного середовища; прагнення оволодіти сучасними технологіями психологічної роботи в умовах інклюзивного середовища
Когнітивний	Загальні знання	знання сутності закономірностей інклюзивного навчання дітей з психологічної точки зору; категорійно-понятійного апарату психологічних основ інклюзивної освіти
	Технологічні знання	знання сутності сучасних психологічних технологій: діагностування та моніторингу особливих освітніх потреб дітей; профілактики дискримінації та порушення прав дітей з ТОП та ООП; створення психологічного супроводу інклюзивного середовища; встановлення зв'язку суб'єктами інклюзивної освіти; психологічного консультування учасників інклюзивного навчання психологічної діяльності
Діяльнісний	Готовність і здатність	
	Діагностична діяльність	досліджувати психологічні аспекти діяльності них щодо створення необхідних інклюзивних умов для успішного навчання дітей з ТОП та ООП; здійснювати моніторинг психічного стану та розвитку дітей цієї категорії; діагностувати їхні психічні стани
	Профілактична діяльність	убезпечувати виникнення у дітей з ТОП/ООП, інших суб'єктів освітнього процесу кризових станів; дискримінації та порушення прав учнів з ТОП та ООП; виконувати роль медіатора, попереджуючи конфліктні ситуації; приймати оптимально-конструктивні рішення у складних психолого-педагогічних ситуаціях в умовах інклюзивного середовища
	Корекційно-освітня діяльність	надавати корекційно-розвивальні послуги дітям з ТОП та ООП, створюючи для них у навчанні ситуації успіху; розробляти та рекомендувати індивідуальну навчальну траєкторію розвитку дитини з ООП; психологічно супроводжувати навчання та дозвілля дітей з ТОП та з ООП, інших суб'єктів освітнього процесу (за запитом); сприяти поетапному розвитку й становленню учнів з ТОП та ООП у соціумі
	Консультаційна діяльність	надавати (за запитом) рекомендації, консультації та психолого-методичну допомогу педагогічним працівникам, які працюють в умовах інклюзивного середовища; консультувати батьків, педагогів, представників соціальних служб щодо особливостей взаємодії з дітьми з ООП, сучасних технологій поліпшення їхньої психологічної адаптації тощо.
Просвітницька діяльність	здійснювати просвітницьку діяльність із формування психологічної готовності учасників освітнього процесу до взаємодії в умовах інклюзивного навчання; активно співпрацювати з батьками учнів з ООП, іншими учасниками освітнього процесу; інформувати з особливостями цього процесу, зокрема про класифікацію ООП.	

психологи чітко усвідомлюють та вільно характеризують сутність закономірностей психологічних засад інклюзивного навчання у закладах загальної середньої освіти, логічно описують шляхи формування інклюзивної компетентності, беззаперечно застосовують терміни категорійно-поняттєвого апарату психологічних засад інклюзивного навчання. Студенти можуть вільно тлумачити сутність сучасних психологічних технологій: діагностування, моніторингу особливих освітніх потреб дітей, профілактики дискримінації та порушення прав учнів з ОП/ТОП; психологічних та корекційно-розвивальних послуг для учнів з типовими освітніми потребами та особливими освітніми проблемами; створення психологічного супроводу інклюзивного освітнього середовища, психологічного консультування в умовах інклюзивного освітнього середовища; встановлення зв'язку з учасниками інклюзивної освіти; психологічної просвітницької діяльності в умовах інклюзивного освітнього середовища тощо.

Практичні психологи швидко й успішно застосовують на практиці вміння, навички і досвід використання зазначених попередньо технологій: правильно аналізують психологічні аспекти діяльності педагога щодо створення необхідних інклюзивних умов для успішного навчання учнів з ОП/ТОП; відповідно здійснюють моніторинг психічного стану і розвитку учнів з ТОП та ОП; попереджують виникнення в учнів з ОП/ТОП, інших учасників освітнього процесу кризових станів; дискримінації та порушення їхніх прав; бездоганно медіують, упереджуючи конфліктні ситуації (учнів з ОП/ТОП, батьків учнів, педагогів тощо); надають правильні корекційно-розвивальні послуги учням з типовими освітніми потребами та особливими освітніми проблемами на основі вибору оптимальних методів корекції поведінкових та розвивальних порушень; мобільно сприяють створенню у навчанні ситуації успіху для учнів з ОП/ТОП; правильно розробляють і рекомендують індивідуальну навчальну траєкторію розвитку дитини з особливими освітніми проблемами; надають логічні рекомендації, конструктивні консультації та необхідну психолого-методичну допомогу педагогічним працівникам в умовах інклюзивного навчання; вдало консультують батьків та інших суб'єктів інклюзивного навчання щодо особливостей взаємодії з дітьми з особливими освітніми проблемами, сучасних технологій поліпшення їхньої психологічної адаптації; активно проводять просвітницьку діяльність щодо формування психологічної готовності учасників освітнього процесу до взаємодії в умовах інклюзивного середовища.

Практичні психологи, які мають рівень сформованості готовності до роботи в умовах інклюзивного середовища, що відповідає достатнім показникам, характеризуються відповідальним ставленням до діагностування: емоційно-вольової, когнітивної

сфери учнів з ОП/ТОП, проте інколи не вбачають сенсу у визначенні рівня сили волі, схильностей до порушень поведінки тощо; визначенні обдарованих клієнтів з класифікацією виду обдарованості. Студенти майже завжди позитивно сприймають психофізичні відмінності учнів з особливими освітніми проблемами та інших учасників освітнього процесу, однак інколи потребують психологічної підтримки наставника. Практичні психологи достатньо вільно характеризують сутність закономірностей психологічних засад інклюзивного навчання у закладах загальної середньої освіти, майже завжди логічно описують шляхи формування інклюзивної компетентності, з незначними помилками апелюють термінами категорійно-поняттійного апарату психологічних засад інклюзивного навчання. Здобувачі освіти переважно здатні тлумачити сутність найновіших психологічних технологій: діагностування та моніторингу особливих освітніх потреб дітей, зокрема виду обдарованості; профілактики дискримінації та порушення прав учнів з ОП/ТОП; психологічних та корекційно-розвивальних послуг для учнів з типовими освітніми потребами та особливими освітніми проблемами; створення психологічного супроводу інклюзивного середовища (для дітей з особливими освітніми проблемами та інших суб'єктів освітнього процесу); психологічного консультування в умовах інклюзивного середовища; встановлення зв'язку з учасниками інклюзивної освіти; психологічної просвітницької діяльності в умовах інклюзивного освітнього середовища тощо. Не завжди відповідально забезпечують виникнення в учнів з ОП/ТОП, інших суб'єктів освітнього процесу кризових станів. У студентів виникають складнощі під час попередження конфліктних ситуацій (учнів з типовими освітніми потребами та особливими освітніми проблемами, батьків учнів, педагогів); допускають помилки у наданні правильних корекційно-розвивальних послуг учням з особливими/типовими освітніми потребами шляхом вибору ненайоптимальнішого методу корекції поведінкових та розвиткових порушень.

Потребують часткової допомоги викладача у процесі розроблення та рекомендації індивідуальної навчальної траєкторії розвитку дитини з особливими освітніми проблемами. Майбутнім практичним психологам не завжди вдається надати (за запитом) логічні рекомендації, здійснити конструктивні консультації та необхідну психолого-методичну допомогу педагогічним працівникам в умовах інклюзивного навчання. Студенти почасти відчувають складнощі у процесі консультації (за запитом) батьків та інших учасників інклюзивного навчання щодо особливостей взаємодії з дітьми з особливими освітніми проблемами, сучасних технологій поліпшення їхньої психологічної адаптації тощо.

Студентам, що мають початковий рівень сформованості готовності до роботи в інклюзивному се-

редовищі, бракує відповідального ставлення до діагностування учнів із типовими освітніми потребами та особливими освітніми проблемами. Загалом вони не вбачають сенсу в цьому процесі, байдуже або негативно сприймають психофізичні відмінності учнів із особливими освітніми проблемами та інших учасників освітнього процесу, постійно потребують психологічної підтримки наставника. Частково усвідомлюють необхідність здійснення моніторингу індивідуальних особливостей психічного стану суб'єктів освітнього процесу в умовах інклюзивного навчання у закладах загальної середньої освіти та ставляться до цього процесу упереджено. Практичним психологам цієї групи бракує знань, щоб охарактеризувати сутність закономірностей психологічних засад інклюзивного навчання, вони нечітко описують шляхи формування інклюзивної компетентності, зі значними помилками застосовують терміни категорійно-поняттійного апарату психологічних засад інклюзивного навчання. Здобувачам освіти бракує знань, щоб пояснити сутність сучасних психологічних технологій: діагностування та моніторингу особливих освітніх потреб дітей; профілактики дискримінації та порушення прав учнів з ОП/ТОП тощо.

Нами встановлено, що практичним психологам бракує також знань, умінь і навичок застосувати на практиці подані попередньо технології, вони зазнають значних помилок у процесі аналізу психологічних аспектів діяльності педагога щодо створення необхідних інклюзивних умов для учнів з типовими освітніми потребами та особливими освітніми проблемами тощо. У студентів виникають значні складнощі у процесі попередження конфліктних ситуацій (учнів з ОП/ТОП, батьків учнів, педагогів). Допускають також значні помилки у наданні професійних корекційно-розвивальних послуг учням з ТОП та ООП (особливими освітніми проблемами) шляхом вибору оптимального методу корекції поведінкових і порушень розвитку, а відтак, потребують постійної допомоги викладача у процесі розробки та рекомендації індивідуальної навчальної траєкторії розвитку учня з особливими освітніми проблемами. Практичним психологам складно вдається надавати (за запитом) логічні рекомендації, здійснювати конструктивні консультації та необхідну психолого-методичну допомогу педагогічним працівникам в умовах інклюзивного навчання.

Отже, на основі вивчення наукових джерел (І. Войціх, О. Затворнюк, І. Калиновської, Т. Ковалькова, С. Наход, А. Руденко, Л. Смаліус, Д. Су-

прун, Т. Ярая та ін.) і власного практичного досвіду вважаємо за необхідне виокремити в структурі готовності практичних психологів до роботи в умовах інклюзивного середовища мотиваційний, когнітивний, діяльнісний компоненти, визначити критерії: усвідомлене сприйняття, толерантне ставлення та активне прагнення; загальні та технологічні знання; діагностична, профілактична, корекційно-освітня, консультаційна та просвітницька види діяльності, показники і рівні (високий, достатній, початковий) та методики їх визначення. На нашу думку, й надалі треба продовжувати визначати та розробляти діагностичний інструментарій, методику на основі результатів констатувального етапу експериментального дослідження.

Висновки та перспективи подальшого дослідження. З метою діагностування готовності практичних психологів до роботи в умовах інклюзивного середовища нами з'ясовано стан їхньої підготовки, визначено компоненти, критерії, показники та рівні готовності фахівців до роботи в умовах інклюзивного середовища, охарактеризовано методику та результати констатувального етапу експерименту. Стан готовності практичних психологів до роботи в умовах інклюзивного середовища досліджено шляхом аналізу чинних навчальних планів спеціальності «Психологія», робочих програм навчальних дисциплін («Основи інклюзивної освіти», «Основи психодіагностики», «Психологія спілкування», «Психологічне консультування», «Основи психокорекції»), підручників, навчально-методичних посібників і методичних рекомендацій з досліджуваної проблеми. Констатовано, що підготовка майбутніх практичних психологів у закладах вищої освіти до роботи в умовах інклюзивного середовища обмежується студіюванням лише дисципліни «Основи інклюзивної освіти», зміст якої частково стосується психологічного контексту. Визначено мотиваційний, когнітивний, діяльнісний компоненти, критерії і показники готовності майбутніх практичних психологів до роботи в умовах інклюзивного навчання учнів закладів загальної середньої освіти. Бажано було б до вибіркової складової освітньої програми ввести спецкурс «Основи психокорекційної роботи практичного психолога в інклюзивному освітньому середовищі». Нами встановлено необхідність системного та цілеспрямованого вдосконалення змісту теоретичної та практичної підготовки майбутніх практичних психологів до інклюзивного навчання, створення відповідного освітнього середовища.

Список використаної літератури

1. Байбекова Н. Р. Аналіз стану підготовки майбутніх психологів до консультативної діяльності. *Науковий огляд*. 2015. Том 2. № 12. URL: <https://naukajournal.org/index.php/naukajournal/article/view/412> (дата звернення: 29.08.2022).
2. Войціх І. В. Формування емоційної компетентності майбутніх психологів у процесі професійної підготовки: автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04. Хмельницький: Хмельницька гуманітарно-педагогічна академія, 2017. 23 с.

3. Гончаровська Г. Ф. Формування готовності майбутніх психологів до корекції емоційного розвитку дітей дошкільного віку: дис. ... канд. психол. наук: 19.00.07. Івано-Франківськ: Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника, 2015. 228 с.
4. Затворнюк О. М. Формування у майбутніх психологів готовності до професійного самовдосконалення: автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04. Київ: Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова, 2016. 22 с.
5. Калиновська І. С. Підготовка майбутніх практичних психологів до роботи в умовах інклюзивного навчання учнів загальноосвітніх навчальних закладів автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04. Умань: Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини, 2020. 23 с.
6. Книш А. Є. Формування особистісної готовності майбутніх психологів-тренерів до професійної діяльності: автореф. дис. ... канд. пед. наук: 19.00.07. Харків: Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди, 2014. 22 с.
7. Ковалькова Т. О. Формування готовності майбутніх психологів до професійної діяльності в авіаційній галузі у процесі фахової підготовки: автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04. Київ: Національний авіаційний університет, 2016. 23 с.
8. Мартиненко С. М. Педагогічне моделювання освітнього середовища університету в умовах євроінтеграції. *Освітній простір України*. 2018. № 14. С. 22–30. DOI: <https://doi.org/10.15330/esu.14.22-30>
9. Наход С. А. Формування прогностичних умінь майбутніх практичних психологів засобами інтерактивних технологій: автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04. Дніпропетровськ: Дніпропетровський університет ім. Альфреда Нобеля, 2015. 24 с.
10. Ратеева В. О. Формування готовності майбутніх психологів до використання засобів естетотерапії у професійній діяльності: практико зорієнтований аспект. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології* 2016. № 1 (55). С. 125–132.
11. Руденок А. І. Програма формування готовності майбутніх психологів до запобігання та подолання сімейних конфліктів. *Вісник Національної академії Державної прикордонної служби України. Серія: Психологія*. 2015. Вип. 2. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vnadrn_2015_2_17 (дата звернення: 18.08.2022).
12. Смаліус Л. Н. Педагогічні умови професійного самовдосконалення майбутніх психологів у процесі фахової підготовки: автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04. Черкаси: Черкаський національний університет ім. Богдана Хмельницького, 2014. 20 с.
13. Супрун Д. М. Теорія та практика професійної підготовки психологів в галузі спеціальної освіти: автореф. дис. ... д-ра пед. наук: 13.00.03. Київ: Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова, 2018. 43 с.
14. Сухоставська Л. О. Сутність і структура професіоналізму та професійної компетентності психолога. *Науковий часопис національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 12: Психологічні науки*. 2012. Вип. 36. С. 289–295.
15. Ярая Т. А. Особистісна готовність майбутніх психологів до професійної діяльності в умовах інклюзивної освіти: автореф. дис. ... канд. пед. наук: 19.00.07. Київ: Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова, 2014. 23 с.
16. Martynenko S., Nekryach A., Naumenko R., Petrenko N., Movchaniuk A., Nevlad V. Decentralization of authorities in Ukraine as an efficient instrument for strengthening local democracy in the modern stage of government. *International Journal of Engineering and Advanced Technology (IJEAT)*. 2019. № 9 (1). P. 6786–6792. DOI: <https://doi.org/10.35940/ijeat.A2978.109119>

References

- Baibekova, N. R. (2015). *Analiz stanu pidhotovky maibutnikh psykholohiv do konsultatyvnoi diialnosti* [Analysis of the state of preparation of future psychologists for counseling activities]. *Scientific Review*, 2 (12). <https://naukajournal.org/index.php/naukajournal/article/view/412> posiv 29.04.2019
- Voitsikh, I. V. (2017). *Formuvannia emotsiinoi kompetentnosti maibutnikh psykholohiv u protsesi profesiinoi pidhotovky* [Formation of Emotional Competence of the Future Psychologists in the Process of Professional Training]: Extended abstract of candidate's thesis: 13.00.04. Khmelnytskyi Humanitarian-Pedagogical Academy.
- Honcharovska, H. F. (2015). *Formuvannia hotovnosti maibutnikh psykholohiv do korektsii emotsiinoho rozvytku ditei doshkilnoho viku* [Formation of the readiness of future psychologists to correct the emotional development of preschool children]. Candidate's thesis: 19.00.07. Vasyl Stefanyk Precarpathian National University.
- Zatvornyyuk, O. M. (2016). *Formuvannia u maibutnikh psykholohiv hotovnosti do profesiinoho samovdoskonalennia* [Formation of Future Psychologists' Readiness to Professional Self Improvement]: Extended abstract of candidate's thesis : 13.00.04. National Dragomanov Pedagogical University.
- Kalynovska I. S. *Pidhotovka maibutnikh praktychnykh psykholohiv do roboty v umovakh inkluzyvnogo navchannia uchniv zahalnoosvitnikh navchalnykh zakladiv* [Preparation of future practical psychologists to work in the conditions of inclusive education of students of general educational institutions]: Extended abstract of candidate's thesis : 13.00.04. Umanskyi derzhavnyi pedahohichniy universytet imeni Pavla Tychyny.
- Knysh, A. Ye. (2014). *Formuvannia osobystisnoi hotovnosti maibutnikh psykholohiv-treneriv do profesiinoi diialnosti* [Formation of personal readiness of future psychologist-trainers for professional activity]: Candidate's thesis: 19.00.07. H. S. Skovoroda Kharkiv National Pedagogical University.
- Kovalkova, T. O. (2016). *Formuvannia hotovnosti maibutnikh psykholohiv do profesiinoi diialnosti v aviatsiinii haluzi u protsesi fakhovoi pidhotovky* [Formation of readiness of future psychologists for professional activities in the aviation industry in the process of professional training]. Extended abstract of candidate's thesis: 13.00.04. National Aviation University
- Kolupayeva, A. A., Savchuk, O. L. (2011). *Dity z osoblyvymy potrebamy ta organizatsiia ikh navchannia* [Children with special needs and organization of their training]. АТОПОЛ.

- Martynenko, S. M. (2018). Pedagogichne modelyuvannya osvितного seredovyshha universytetu v umovax yevointegraciyi [Pedagogical modeling of educational environment of the university under the conditions of European integration] *Educational space of Ukraine*, 14, 22–30. <https://doi.org/10.15330/esu.14.22-30>
- Nakhod, S. A. (2015). *Formuvannya prohnostychnykh umin maibutnikh praktychnykh psykholohiv zasobamy interaktyvnykh tekhnolohii [Formation of prognostic skills of future practical psychologists by means of interactive technologies]: Extended abstract of candidate's thesis: 13.00.04*. Alfred Nobel University.
- Ratieieva, V. O. (2016). Formuvannya hotovnosti maibutnikh psykholohiv do vykorystannia zasobiv estetoterapii u profesiinii diialnosti: praktyko zoriientovanyi aspekt [Formation of readiness of future psychologists to use esthetic therapy tools in professional activities: a practically oriented aspect] *Pedahohichni nauky: teoriia, istoriia, innovatsiini tekhnolohii*, 1 (55), 125–132.
- Rudenok, A. I. (2015). Prohrama formuvannya hotovnosti maibutnikh psykholohiv do zapobihannia ta podolannia simeinykh konfliktiv [The program of formation of readiness of future psychologists to prevent and overcome family conflicts]. *Visnyk Natsionalnoi akademii Derzhavnoi prykordonnoi sluzhby Ukrainy. Serii: Psykholohiia*, 2. http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vnadpn_2015_2_17
- Smalyus, L. N. (2014). *Pedahohichni umovy profesiinoho samovdoskonalennia maibutnikh psykholohiv u protsesi fakhovoi pidhotovky [Pedagogical conditions of professional self-improvement of future psychologists in the process of professional training]: Extended abstract of candidate's thesis: 13.00.04*. Bohdan Khmelnytsjyi National University of Cherkasy.
- Suprun, D. M. (2019). *Teoriia ta praktyka profesiinoy pidhotovky psykholohiv v haluzi spetsialnoi osvity [The theory and practice of psychologists' professional training in the field of special education]: Extended abstract of Doctor's thesis: 13.00.03*. National Pedagogical Dragomanov University.
- Sukhostavska, L. O. (2012). Sutnist i struktura profesionalizmu ta profesiinoy kompetentnosti psykholoha [The essence and structure of professionalism and professional competence of a psychologist]. *Naukovyi chasopys NPU imeni M. P. Drahomanova. Seria 12: Psykholohichni nauky*, 36, 289–295.
- Yaraya, T. A. (2014). *Osobystisna hotovnist maibutnikh psykholohiv do profesiinoy diialnosti v umovakh inkluzyvnoy osvity [Personal readiness of future psychologists for professional activity in the conditions of inclusive education]: Extended abstract of candidate's thesis: 19.00.07*. National Pedagogical Dragomanov University.
- Martynenko, S., Nekryach, A., Naumenko, R., Petrenko, N., Movchaniuk, A., Nevlad, V. (2019). Decentralization of authorities in Ukraine as an efficient instrument for strengthening local democracy in the modern stage of government. *International Journal of Engineering and Advanced Technology (IJEAT)*, 9 (1), 6786–6792. <https://doi.org/10.35940/ijeat.A2978.109119>

Стаття надійшла до редакції 12.09.2022

Прийнято до друку 28.10.2022

FORMATION OF PRACTICAL PSYCHOLOGISTS' READINESS FOR WORK IN AN INCLUSIVE ENVIRONMENT

Rodina Nataliia, Postgraduate Student of Kyiv International University,
49 Lvivska Str., 03179 Kyiv, Ukraine,
rodin.s@i.ua

The article highlights the problem of forming the readiness of practical psychologists to work in an inclusive environment and analyses the latest scientific studies on the outlined problem. It presents the main approaches to the interpretation of the essence of the readiness of practical psychologists for professional activity as well as the components (motivational, cognitive, activity-based), the relevant criteria (awareness and perception, tolerant attitude, active work; general knowledge about the essence of psychological support in an inclusive environment, technological knowledge about diagnosis and monitoring of educational needs of children with problems; diagnostic, preventive, corrective and educational, consultative, educational activities) and the areas of work of specialists with clients in an inclusive environment.

The article concentrates on the characteristics of the components of the formation of readiness of practical psychologists for the specified activity. It gives the effective methods and technologies for each component of readiness: psychological and pedagogical observation, emphasis, survey, interviewing, tests and individual tasks). It emphasises the difficulties in the process of conflict situation prevention and the mistakes made when providing correctional and developing services for people with common educational problems. The article determines the prospects for further research, in particular, the introduction of educational disciplines into the educational program that would expand the professional competence of practical psychologists in the process of providing psychological support to clients in an inclusive environment.

Keywords: *inclusive environment; people with special needs; practical psychologists; readiness for work.*